

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון ש"ח - פרשת ויגש - תשע"ח - קהילת הניכי הישיבות, רמות ב' סג

פניני הלכה

אדם שציוה שלא יספידוהו האם צריך להמנע מלהספידו

א - איתא בסנהדרין (מו:) אבעיא להו הספידא יקרא דחיי או יקרא דשכבי הוי, למאי נפקא מינה, דאמר לא תספדוהו לההוא גברא, אי"נ לאפוקי מיורשים. ופשוטין (מו) דיקרא דשכבי הוא.

ופרש"י אי"נ לאפוקי מיורשין - ע"כ שכר הספדנין, אי יקרא דחיי לדידה לא צייתין לירשין צייתין.

לא אמר ואמרי יורשים לא ניחא לן כפינן להו, ואי ונראה מדבריו דנדון הגמ' אי צריך לציית לצווי המת או לאו. וכן נראה מדברי הרמב"ם (פ"י"ב מהל' אבל ה"א) שכתב - והספד כבוד המת הוא, לפיכך כופין את הורשין ליתן שכר המקוננים והמקוננות וסופדין אותו. ואם צוה לא תספדוהו אין סופדין אותו.

וכ"כ לדינא **הטור השו"ע** ב"י"ד (סי' שדי"מ ס"ק ד') דמי שצוה שלא יספדוהו שומעין לו. וחזרו ושנו דבריהם בחו"מ (סי' ר"ג ס"ק ט"ז) דשכ"ב מרע שצוה ואמר אל תספדוהו אין סופדין אותו.

וכת' הסמ"ע (סי' ס"ט) דלשון אין סופדין משמע דאסור לספד אותו, והטעם כי ההספד אינו אלא משום כבוד המת וקרוביו, והרעי מחל על כבודו ומצוה לקיים דברי המת.

ויעויין עוד מהר"י וויל (סי' י"ג) שכתב דאשה שצוה לבנותיה שלא לישא תוסבול על ראשם, הדעת מכרעת שהבנות יקיימו מה שצוותה, מידי דהוה אמי שצוה על תספדונו דשומעין לו כיון דהספדא יקרא דשכבי ע"ש. והובאו דבריו ב"מ"מ (יו"ד סי' שדי"מ ס"ק ד'). ומבואר לדינא דאדם שצוה שלא יספידוהו צריך לשמוע לדבריו ואסור להספידו.

ב - ומצנינו בשו"ת **בית יעקב** (סי' ס"א) שנשאל על גדול הדור ומפלא בתורה שנפטר ועשה צוהא שלא להספידו, אם ראוי לקיים צוואתו מאחר שהוא מופלא. והשיב דאע"פ דהדין פשוט דהאומרו אל תספדונו שומעין לו, מ"מ במופלא הדור יש לצדד ולומר דאין שומעין לו, וראיה לדבר מדברי התוס' בסנהדרין (מו: ד"ה הספידא יקרא דחיי) דחקשו מהא דמצנינו דנענשו ישראל על שלא הספידו את שאול כהלכה, דאי הספידו משום יקרא דחיי הא מחלו על כבודו שלא תספידוהו, והשיבו בתי השני דאפי' הוי יקרא דחיי שאני מלך דאיכא בזיון טפי לגביה שלא נספד כהלכה. וה"נ י"ל לדידן דהוי יקרא דשכבי, דבתי"ח אין לו רשות למחול כיון דאיכא קצת בזיון לחיי. וגם יש לבאר דברי התוס' דכיון דאיכא בזיון טפי לחיי אין יכולין למחול על אותו בזיון, וה"נ לדידן דהוי יקרא דשכבי כיון דהוי בזיון טפי אינו יכול למחול על כבודו. והא דאמרין דאם אמר אל תספדונו שומעין לו איירי באיניש בעלמא ולא בתי"ח. ואפי' את"ל דאיירי נמי בתי"ח מ"מ ב"ד דאיירי כבה"י שהוא דאפי' י"ל דלא מצו למחול על כבודו ואין שומעין לו. והפוסקים שלא חילקו בזה אפטר דמפרשים דברי התוס' בע"מ, אי"נ דס"ל כו"ה הראשון. ומ"מ נלע"ד דהמק"ל שלא לשמוע לחכם הי"ל שאמר שלא להספידו לא הפסיד אם הוא מופלא בתורה. ע"כ.

והנה מופלא דבריו נ"ד בדמפולג הדור אי"צ לשמוע לדבריו, אולם מסוף דבריו נ"ד דלא הכריע דאין שומעין לו אלא דהמק"ל לא הפסיד. ואכן **החיד"א** (חיים שא"ל ח"א סי' ל"ד) כת' להעיר על **הבית הרואה והלקט הקמה** דכתי' משמיה דהבית יעקב בדגדול ומפלא אין שומעין לו, דה"ל לכתוב מסקנתו דהמק"ל לא הפסיד.

וע"פ **בחי"ם שא"ל** (שם) דהקשה על דברי הבית יעקב, דמסתיתמו הרמב"ם, השו"ע ושאר פוסקים, מבואר דאין חילוק בין ת"ח לשרא אדם. ומאחר דאיסורא איכא, איך לא הפסיד הוסמך על תירוץ אחד מהתוס' נגד כל הפוסקים. וכתב דיש לישב קצת ע"ש. ויעויין עוד **בשו"ת ברכה** (יו"ד סי' שדי"מ ס"ק א') דכתב לדינא דאין חילוק בין ע"ה לת"ח ודלא כבית יעקב.

ג - ובשו"ת **תשובה מאהבה** (ח"א סי' קע"ז) נשאל נמי על ת"ח מפורסם מקהילתו שכתב בצוואתו שלא יספידוהו, ושאל לומר עליו שהיה צדיק וכיוצא"ב שבהים ותוארים.

והביא דברי הבית יעקב הנזכרים, והדר הביא דברי הקול יעקב שכת' להוכיח דאם גדול הדור צוה שלא יספידוהו אין שומעין לו, ושו"ת דבריו. ובהמשך דבריו כתי' - והנה שמעתי מידידי הרב המאוה"ג החרוף המפורסם מוהר"ל פינשלס נ"י שראה בין כתבי קודש שאביו מ"ו הגאון מיהר"מ פינשלס מצלה"ה שכת' ששמע ממורו הרב הגאון **(הנודע ביהודה)** נ"ע, כשהספיד על הגאון רשכ"ג בעל פני יהושע אב"ד

שמעתא אליבא דהלכתא

חשב להתענות או לתת צדקה, האם חייב לקיים

א. נדרי הקדש בלב. ב. קבלת תענית ונדרי צדקה בלב. ג. כשלא הוציא דבר בפיו/ חשב בלבו להוציא בפיו. ד. בדבר שלא בא לעולם. ה. כשחשב בלא הסכמה גמורה. ו. חזרה תוך כדי דבור. ז. להישאל על נדרו.

א. נדרי הקדש בלב

איתא **בשבעות** (כ"ו:) מוצא שפתיך תשמור ועשית, אין לי אלא שהוציא בשפתיו גמר בלבו מנין, ת"ל כל נדיב לב. וניגמר מינה, משום דהו תרומה וקדשים שני כתובין הבאין כא' וכל שני כתובין הבאין כא' אין מלמדין. הניחא למ"ד אין מלמדין, אלא למ"ד מלמדין מאי איכא למימר, הו חולין וקדשים ומקדשים לא גמרין, ע"כ. וע"פ פסק הרמב"ם (מעשה"ק פ"ד ה"י"ג) דנדריים ונדרי א"צ להוציא בשפתיו אלא אם גמר בלבו חייב, ע"כ. וכ"ז בנדרי הקדש, אבל בנדרי חולין איתא שם דבעינן שיוציא בשפתיו שנא' (ויקרא ה' ד) לבטא בשפתים. וכן פסקו הרמב"ם (תרו"ם פ"ב ה"ב) והטו"ע (יו"ד סי' ר"ז).

ב. קבלת תענית ונדרי צדקה בלב

ולענין קבלת תענית שנינו **בתענית** (כ"ב:) אמר שמואל כל תענית (יחיד) שלא קבלו עליו במעוד יום לא שמה תענית. וכן הוא **בירושלמי** (תרו"ם פ"ח ה"א) בשם רב יוחנן. ויעויין **בתוס'** (ע"ז דל. ד"ה מתענין) שכת' דמעשה בא לפני ר"ת בא' שעשה הרבה תעניות ולא קבלם מאתמול, ואר"ת כי לא הפסיד תעניותיו מאחר שהיה בדעתו להתענות היינו גמר בלבו והוי בכלל נדיב לב דאמרין בשבעות (שם) דגמר בלבו אע"פ שלא הוציא בשפתיו, והא דבעו שמואל ור' יוחנן דבעי קבלה היינו לכתחלה, ומיהו מצוה מן המובחר לקבל מבוע"י בתפלת המנחה. ור"י היה רגיל כשהיה מתענה בא' בשבת לקבל תעניתו בשבת באלקי נצור, ע"כ. נמצא דלדעת ר"ת מהני מחשבה לקבלת תענית משא"כ לדעת ר"י צריך להוציא בשפתיו.

ועי' **ברא"ש בפסקיו** (תענית פ"א סי' יג) שהביא דברי ר"ת וביאר דטעמו כי ילפינן מצדקה דדרשינן מוצא שפתיך תשמור ומועיל גמר בלבו וה"ה גבי תענית, ע"כ. מבואר דס"ל דצדקה ותענית שווים ובשניהן מתחייבים במחשבה.

אלא דעי' **ברא"ש בתשובותיו** (ר"ש כלל יג סי' א) שאדם שקנה קרקע אדעתא שיעשנו הקדש ולא הוציא מפיו כלום, הוי דברים שבלב ואמר שמואל גמר בלבו צריך להוציא בשפתיו, אע"ג דכתיב כל נדיב לב ועולות, הא אמרינן חולין מקדשים לא ילפינן. והביאו **הטור** בחו"מ (ס"ט ר"ב). וכת' **המהר"ק** (שרש קסא ענפים ה-ו) דהרא"ש ס"ל כר"י. ולפי"ז נמצאו דברי הרא"ש סותרים.

וכן דברי **הטור** סותרים שהרי באו"ח (ש"פ תענית) פסק דתענית חלה במחשבה כר"ת. אולם בחו"מ סי' ר"י"ב הביא דברי הרא"ש בתשובה בצדקה אינה חלה במחשבה. (וכן **הקשה** ב"ח (ש"פ תענית סוף אות ב).)

ובאמת כבר עמד **המהר"ק** (שם) בסתירת דברי הרא"ש וכתב שהעיקר להלכה כהרא"ש בפסקיו (ושכן מצינו בכמה מקומות שהרא"ש סותר דבריו בין התשובות לפסקיו), וכן פסק שם דגבי צדקה אם גמר בלבו סגי. [וכן מצינו ב"ב" (יו"ד סי' שמא) ו**בב"ח** (ח"מ סי' ה סוף אות ז) שנקטו שבמקום שהרא"ש סותר נקטינן כדבריו בפסקים. ועי' **בצי"א** (ח"ו סי' יג ד"ה וישנות)]. אמנם

בכנה"ג (ח"מ סי' ר"ב סעי' יב) הביא בשם ברכת אברהם שנחלק על המהר"ק, וכת' דארבה העיקר כהרא"ש בתשובותיו. ו**הדרישה** (שם ס"ק יב) כת' ליישב בדפסקיו איירי מצדקה לבדק הבית ולזו מדמה ג"כ תענית אידמי לקרבן דבו נתמעט חלב

ודם שאדם זומה להקרבן קרבן, ובתשובה לא איירי אלא בצדקה בזמן הזה שנחשב כחולין ובו גם ר"י אפשר דמודה, ע"כ. והו"ד **בנתיב חיים** (או"ח סי' תקסב על ה"ט"ז ס"ק ח). ו**הט"ו** (סי' תקסב ס"ק ח) כת' שהעיקר דאין חלה במחשבה אלא באמירה, דלא כהמהר"ק, ומשי"כ הרא"ש בפסקיו הנ"ל היפך זה, היינו בשם ר"ת, ומ"מ מודה ליה לענין תענית ולא מטעמיה דר"ת אלא משום שקבלת תענית הוי כקדשים משום דתענית הוי במקום קרבן, ולכן מהני לקבל תענית במחשבה, אך לענין צדקה סובר הרא"ש דלא מהני מחשבה, ודלא כר"ת, ע"כ.

ועי' **בב"י בבדק הבית** (יו"ד סי' רחא אות ג) שכדברי הרא"ש בתשובה (שנקט דלא מהני מחשבה), פירשו **הרי"ף, התוס' והרמב"ם** (ממתנות עניים פ"ח ה"א). ודעת **המרדכי** (ב"ב סי' תצא) כר"ת דמדאמרין בפ"ג בשבעות (שם) גמר בלבו מנין ת"ל (שמות פ"ה פ"ב סי' כ) כל נדיב לב, ובקידושין (מ"א:) פריך סתמא דתלמודא אקדשים ותרומה מה להנך שכן ישנן במחשבה, הלכך מכאן פסק בתשובת הגאון שהגומר בלבו לית צדקה חייב כאלו הוציא בפיו, ואע"ג דבפ"ג בשבעות קא' דתרומה וקדשים שני כתובים בהאים כאן ואין מלמדין, פרש"י בתשובה דצדקה כנדריים ונדבות דמיא הלכך גמר בלבו לית צדקה חייב כאילו הוציא בפיו, ע"כ. והרבינו פרץ **בהגהת סמ"ק** (צי"א אות לט) דעתו כר"ת.

ולהלכה פסק **השו"ע** באו"ח (סי' תקסב סעי' ה) לענין תענית שמועיל קבלה במחשבה. מאידך בחו"מ (סי' ר"ב סעי' ה) כת' שאם קנה קרקע אדעתא שיעשנו הקדש ולא הוציא מפיו כלום י"א דכיון שגמר בלבו לתת לצדקה חייב ליתן ויש מי שאומר דאע"ג דכתיב כל נדיב לב ועולות (דברי הימים - ב כט, לא) חולין מקדשים לא ילפינן והאידיא כל הקדש יש לו דין חולין שאין הקדש עתה לבדק הבית ואינו אלא לצדקה הלכך כל שלא הוציא בשפתיו אינו כלום, ע"כ.

ועי' **בברכי"ם** (או"ח סי' תקסב אות ב) שסובר דהכרעת השו"ע בחו"מ כהיש בתרא וע"כ הקשה דברי השו"ע אהדדי דבחו"מ פסק דלא מהני מחשבה באו"ח פסק לענין תענית דמהני מחשבה. (ועי' הלחל שמצינו עוד פוסקים שדבריהם סותרים). אולם **בגינת ורדים** (אה"ע כלל ד ס"ו) הביא דבכה"ג דרכו של השו"ע לפסוק כ"י"א קמא דנקט להו בלשון רבים ולא כיש מי שאומר בתרא דאתנייה להו בלשון יחיד. והביאו **היד מלאכי** (כללי השו"ע אות טו). ולפי"ז אין סתירה בשו"ע ולעולם מהני מחשבה. ועי' בזה **בשד"ח** (ח"ו בכלל הפוסקים סי' יג אות ב).

ועי' **ברמ"א** (שם) שכת' על דברי השו"ע בחו"מ ד"יש להחמיר כסברא הראשונה" (דאם גמר בלבו צריך לתת). וביו"ד סימן רנ"ח סעי' י"ג כתב דאם חשב בלבו ליתן איזה דבר לצדקה, חייב לקיים מחשבתו וא"צ אמירה, אלא אם אמר מחייבין אותו לקיים, וי"א דאם לא הוציא בפיו, אינו כלום. והעיקר כסברא הראשונה, ע"כ. מבואר שדעת הרמ"א דאין צדקה דמחשבה בלב מהני, שהרי דעתו נוטה כהפוסקים דמחשבה מהני בצדקה ובסי' תקס"ג לא חולק על השו"ע דמהני מחשבה. ולפי"ז י"ל דה"ה לענין קבלת תענית, אלא דעי' **ברמ"א** בסימן תקנ"ג וסי' תר"ח סעי' ג' דקבלה בלב תענית לא הוי קבלה. ונמצאו דבריו סותרים, וכן הקשה **בביאור הגר"א** (ח"מ סי' ר"ב אות כב ואו"ח סי' תקנ"ג).

ועי' **בערוה"ש** (ח"מ סי' אות י ויו"ד שם אות לט) כתב ליישב דלעולם ס"ל להרמ"א דלא מהני קבלה במחשבה, ומשי"כ בסי' תקס"ב דלקבלת תענית מועיל קבלה בלב אינו לחיובא אלא דמועיל לענין שלא היא תענית שלא קבלו עליו מבוע"י דאינו תענית כלל, דכיון דמצנינו בקרבנות דקבלה בלב הוי קבלה לחיובא לכן גם בתענית מועיל כע"פ דליחשיבה לתענית. ועיי"ש שכת' דאין שפיר קושיית ה"ט"ז על הטור והגר"א על הרמ"א שסותרים אי"ע, ע"כ.

והב"ח (סי' תקס"א אות ב וסי' תרח אות א) יצא לחלוק על הרמ"א דלעולם קבלה בלב סגי. והביאו **המ"א** (שם ס"ק ג). וכן נקט **המ"ב** (שם ס"ק ב וסי' תרח ס"ק טו). (ובסימן תקס"ב (סי' לא) הביא סברת ה"ט"ז תענית חל במחשבה כי הוי כקרבן). יוצא דלענין תענית קבלה בלב חשיב קבלה. ועי' **במחצה"ש** (סי' תקסב ס"ק יא) ו**בהליכ"ש** (בין המצרים פ"טו"ו הגה א) בשם **הגרש"א זצ"ל**.

ולענין נדרי צדקה דקדק **ברע"א** (יו"ד שם) מהרמ"א שכת' בחו"מ יו"ש להחמיר כסברא הראשונה, היינו דכאן ביו"ד לא מייירי רק לענין הדין אם עליו חיוב לקיים נדרו משי"ה כת' דהעיקר כסברא הראשונה דמחייב לקיים נדרו, אבל בחו"מ מייירי לענין אם מוציאים ממנו בדיינים אם הודה שחשב כן בלבו משי"ה כת' יו"ש להחמיר" להורות דאין כופין אותו כמו כל ספק ממון, ע"כ. ומקור דבריו **מהשב הכהן** (סי' ב).

